

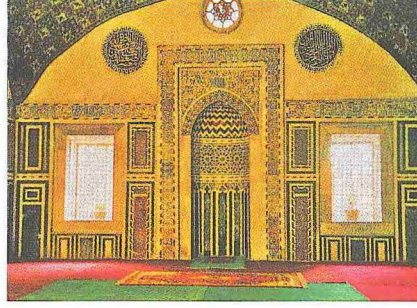
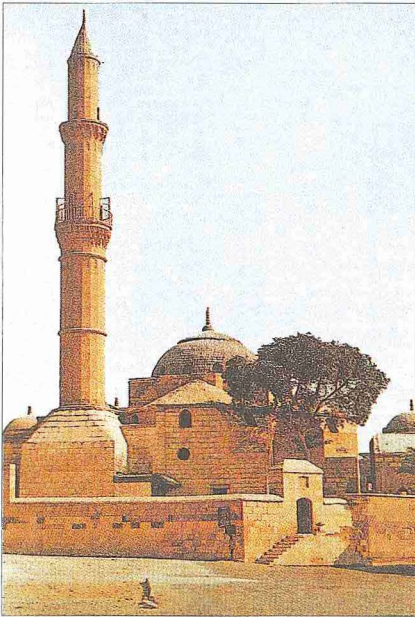
SÜLEYMAN PAŞA CAMİİ ve MEKTEBİ

Kahire'de
Osmanlı üslubunu yansıtan
XVI. yüzyıla ait cami ve mektep.

Kahire Kalesi'nde yer alan cami, Fâtımî döneminde Emîr Ebû Mansûr Kusta tarafından 535 (1141) yılında inşa ettirilip yarındaki türbe dolayısıyla Sîdî Sâriyetü'l-Cebel Camii veya burada ders veren Ebû'l-Hasan er-Rudeynî'den dolayı Rudeynî Camii diye anılan yapının yerine yaptırılmıştır. Kuzeybatıdaki taçkapısı üzerinde bulunan Arapça kitâbesine göre iki defa Mısır valiliği yapan Hadım Süleyman Paşa tarafından 935 (1528-29) yılında inşa ettirilmiştir. Doğu yönündeki sıbyan mektebiyle birlikte bir bahçe içinde düzenlenmiş olan camiyi Evliya Çelebi, "... Kâgir bina'dır ve camisi yekpâre müdewer bir kubbe-i nilgündür. İçinde asla amûd sütun yoktur ... Ve mihrap gayet musanna hurde taşlar ile inşa olunmuştur ... Ve minberi mermerden musanna şirin kârlı minberdir" şeklinde tasvir etmektedir.

Cami kuzeybatı yönündeki revaklı avlu ile harem kısmından oluşmaktadır. Kuzey köşesindeki Sîdî Sâriye Türbesi'nden dolayı simetrik bir düzenleme göstermeyen

Süleyman Paşa Camii – Kahire

Süleyman Paşa Camii'nin mihrap duvarı

avlusu kare planlıdır. Aynı zamanda son cemaat yerini de meydana getiren güneydoğu revakı üç taş ayağa oturan sivri kemerlerin taşıdığı -giriş üzerindeki daha büyük- dört kubbeyle örtülmüştür. Diğer üç yönde altı ayağın desteklediği sekiz sivri kemerle taşınan dokuz kubbeli revak dolanmaktadır. Avlu zemini geometrik motifli renkli mermer döşemeye sahiptir. Her revak gözünde sivri kemer alınlıklı, dikdörtgen şekilli ve alçı şebekeli birer pencereye yer verilmiştir. Bunlar iki kanatlı ahşap kepenklidir.

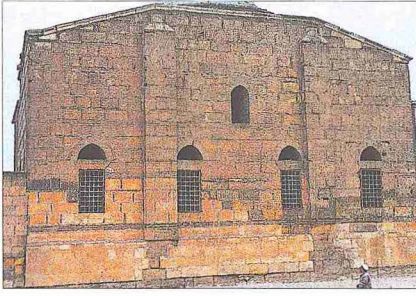
Güneybatı ve kuzeydoğu yönlerinde birer giriş kapısı olan avludan son cemaat yerindeki cümle kapısı ile harime geçilmektedir. Çevresi bitkisel motifli kalem işiyle süslü, renkli mermer bordürlerle üç taraftan kuşatılmış basık kemerli bir form gösteren ve üzerinde lâcivert zemin üzerine sarı harflerle iki satırlık Arapça kitâbeyi barındıran kapının iki tarafında duvarlar pencerelerin üst seviyesine kadar renkli mermerle kaplanmıştır. Girişin üstündeki kubbenin içi de yeşil, sarı, kırmızı, kahverengi ve mavi renkli bitkisel motifli kalem işleriyle bezenmiştir. Kubbe eteğinde Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler vardır. Diğer taraflardaki revak duvarlarıyla kubbe içleri süslemesizdir. Avluda biri türbe cephesinde, diğeri kuzeydoğudaki revakın kemer köşeliklerinden birinde olmak üzere iki adet güneş saati mevcuttur. Caminin düzgün kesme taştan örülmüş duvarlarında üç kat halinde pencereler açılmıştır. Bunlardan alttakiler sivri kemer alınlıklı ve dikdörtgen, ortadakiler yuvarlak, üsttekiler ise sivri kemerlidir. Duvarların köşeleri pahlanarak kubbelere geçiş sağlanmıştır.

İç mekân genel düzenleme itibarıyla ters "T" şeklinde bir plan göstermektedir. Ortadaki kare mekânın üzerini, dört geniş ke-

merle taşınan büyük bir kubbe örtmektedir. Kubbeyi kuzeybatı yönü hariç üç taraftan üç yarım kubbe kuşatmaktadır. Kubbelere geçişler pandantiflerle sağlanmıştır. Böylece dört yarım kubbeli merkezî planlı camilere giden yolda çok önemli bir merhale sayılan üç yarım kubbeli merkezî planlı şema Osmanlı mimarisinde Kahire'de ilk defa uygulama alanı bulmuştur. Süleyman Paşa Camii köşe kubbelerine yer verilmemesi ve mihrap önü ile yan bölümlerin orta mekâna birer eyvan biçiminde açılması sebebiyle plan açısından erken dönem eyvanlı tabhâneli (zâviyeli) camilere benzer bir düzenleme de göstermektedir. Beden duvarlarındaki pencerelere ilâveten kubbe eteklerinde açılan pencereler sayesinde ferah bir iç mekân elde edilmiştir. Zemini mermer kaplamalı caminin kubbeleri içten Kur'ân-ı Kerîm'den âyetler, Allah, Muhammed, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali isimleriyle çok renkli bitkisel motifli kalem işleriyle süslenmişken dıştan tek renkli çinilerle kaplanmıştır.

Kible duvarının ortasında yer alan mihrap siyah, kırmızı ve beyaz mermerden çok renkli bir görünüşe sahiptir. Nişin alt kısmında üç dilimli kemer dizisi, ortasında on iki kollu yıldız geçme, kavсарasında zikzak motifleri bulunmaktadır. Kemer içinde köşelerinde ve çevresini dolanan bordürde palmet ve üç dilimli yaprak desenlerine yer verilmiştir. Bu formuyla mihrap Memlûk geleneğini devam ettirmektedir. Eyvanın sağ köşesine yerleştirilmiş olan ve üzerinde yaldızlı süslemeler bulunan mermer minber Anadolu üslubundadır. Müezzin mahfili harimden kuzeybatı duvarının içinde girişin üzerindedir. Ahşap konsollara oturan mahfille girişin içinde sağ tarafta yer alan ahşap vaaz kürsüsü çok renkli süslemelere sahiptir. Minare güneybatı cephesinde harimle revaklı avluya geçit veren kapı arasındadır. Kare kade üzerinde yükselen silindirik gövdede mukarnaslara oturan iki şerefesi silindirik petek kısmı ile Anadolu tarzındadır.

Caminin doğu tarafında yer alan sıbyan mektebi Kahire'deki diğer Osmanlı mekteplerinden farklı bir plana sahiptir. Cephesi iki katlı pencerelerle hareketli bir görünüm sergileyen mektebin kuzeybatı cephesinde ortadaki diğerlerine göre daha geniş ve yüksek olan üç sivri kemerli bir açıklık mevcuttur. Mektep 13,5 x 5 m. ölçülerinde yazlık ve kışık olmak üzere iki bölümden oluşan dikdörtgen bir plana sahiptir. Ortadaki bölümler birer tam kubbe, yanlar ise birer yarım kubbe ile örtülmüştür. Kubbelerin üzeri camide olduğu

Süleyman Paşa Mektebi – Kahire

gibi tek renkli çinilerle kaplanmıştır. Kışık bölümün güneydoğu duvarının ortasında yer alan mukarnas kavsaralı mihrap oldukça sade bir yapıya sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 220-223, 232; *Sicill-i Osmânî*, III, 78-79; Suut Kemal Yetkin, *İslâm Sanatı Tarihi*, Ankara 1954, s. 283; G. Godwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 312; M. Meinecke, "Die Architectur des 16. Jahrhunderts in Kairo, Nach, der Osmanischen Eroberung von 1517", *IV^a congrès international d'art turc*, Aix-en-Provence 1976, s. 145-152; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısır ve evliyâ'ühe's-şâlihîn*, Kahire 1404/1983, II, 136-139; V, 81-84; P. d'Avennes, *Arab Art As Seen Through the Monuments of Cairo*, Paris 1983, s. 120; R. B. Parker – R. Sabin, *Islamic Monuments in Cairo: A Practical Guide* (ed. C. Williams), Cairo 1985, s. 226; D. Behrens-Abouseif, *The Minarets of Cairo*, Cairo 1985, s. 158; a.m.f., *Islamic Architecture in Cairo: An Introduction*, Cairo 1996, s. 158; Aff el-Behnesî, *el-Fennü'l-İslâmî*, Dimaşk 1986, s. 245; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 171; Ebû'l-Hamd Mahmûd Fergalî, *ed-Delîlül-mücezz li-ehemmi'l-âşâri'l-İslâmiyye ve'l-Kıbtîyye fi'l-Kâhire*, Kahire 1411/1991, s. 159; Abdullah Atia Abdülhafiz, *Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 31-39; Ahmet Ali Bayhan, *Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi* (doktora tezi, 1997), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 25-28.

AHMET ALİ BAYHAN

SÜLEYMAN PAŞA CAMİİ ve TÜRBESİ

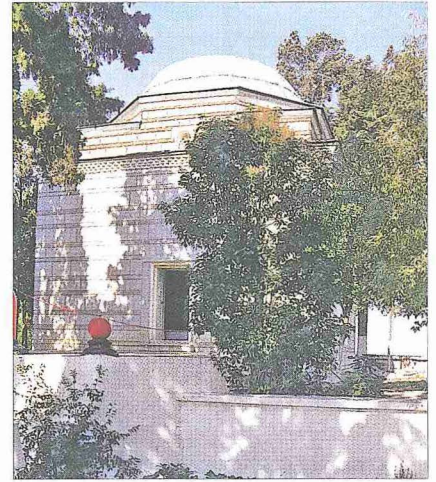
XIV. yüzyılda
Bolayır'da inşa edilen
cami ve türbe.

Orhan Gazi'nin oğlu Rumeli fâtihi Gazi Süleyman Paşa'nın (ö. 758/1357 [?]), Fâtiht Sultan Mehmed devrinde düzenlenmiş vakfiyesinden ve aynı döneme ait vakif tahrir defterlerinden Bolayır kasabasında cami,

zâviye, imaret, kervansaray ve türbeden oluşan bir külliye yaptırdığı anlaşılmaktadır. Gelibolu yarımadasının kuzey ucunda Trakya kıyısında yer alan ve Çanakkale'nin ilçesi olan Bolayır, Rumeli fütuhatına katılmak üzere Anadolu'dan gelen askerî birliklerin hareket noktasıydı. Adı geçen belgelerde imaret veya zâviye diye anılan söz konusu yapı topluluğundan günümüze kadar cami ile türbe gelebmiş, diğer birimler ortadan kalkmıştır.

Dikdörtgen bir alanı kaplayan cami kâgir duvarlı ve kırma çatılıdır. Almaşık duvar örgüsü kaba yontulu kesme taşlar ve değişik tuğla sıralarından oluşur. İçeriden 9,05 × 10,75 m. boyutlarında olan harim iki sıra halinde düzenlenmiş pencerelere sahiptir. Her duvarda ikişer adet olan dikdörtgen biçimindeki alt pencereler kesme taş sövelerle kuşatılmış ve tuğla örgülü sivri hafifletme kemerleriyle taçlandırılmıştır. Kuzey (giriş) cephesinin ekleninde yer alan basık kemerli giriş sivri kemerli bir nişin içine yerleştirilmiştir. Diğer cephelerde alt pencerelerin üstüne isabet eden ikişer adet sivri kemerli tepeli penceresi mevcuttur. Kare kaideli ve silindirik gövdeli bodur minare harimin kuzeybatı köşesinde yükselir. Dıştan bir payandayla takviye edilen mihrapta yalnızca mukarnaslı kavsara özgün kalabilmiştir. Alt kısmında sivri kemerlerin sıralandığı minberin korkuluğu kabartma geometrik geçmelerle süslüdür. Minberin kaş kemerini taçlandıran palmet biçimli alınlığın alt kesiminde kırık kaş kemerciklerle son bulan bir kartuşun içinde sülüsle yazılmış kelime-i tevhid, bunun üzerinde palmeti doluran rûmî kabartmalar mevcuttur.

956 (1549) yılında tamir edildiği manzum kitâbesinden anlaşılan kare planlı (7,80 × 7,87 m.) türbenin duvarları Cumhuriyet dönemindeki bir onarımda bir sıra tuğla, bir sıra kesme taştan almaşık örgüyü tak-

Süleyman Paşa Türbesi

lit eden boyalı sıva ile kaplanmıştır. Doğu cephesinde giriş, diğer cephelerde birer adet mermer söveli dikdörtgen pencere vardır. Sekizgen kasnağa oturan, içten sekizgen piramit, dıştan kubbe şeklindeki örtü, Osmanlı mimarisinde alışılmamış bir görünüm arz etmekte olup Selçuklu kümbet tasarımıından izler taşımaktadır. Süleyman Paşa'nın bir seki üzerinde yer alan kabri XIX. yüzyılın ikinci yarısına ait, empire (ampir) üslûbunda dökme pirinçten parmaklıklarla kuşatılmıştır. Sandukanın özgün sırmalı kavuğu önce İstanbul'daki Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ne, oradan Topkapı Sarayı Müzesi'ne nakledilmiştir. Süleyman Paşa'nın ayak ucunda kendisiyle beraber ölen atının görmülü olduğu rivayet edilir.

1880'lere tarihlenen bir fotoğrafta türbeye bitişen çatılı bir birim görülür. Geç dönem özelliklerine sahip üç kemerli, üçgen alınlıklı bir girişi olan bu bölüm, Ekrem Hakkı Ayverdi tarafından vakif kayıtlarında sözü edilen ilâve mescid diye nitelendirilmiştir. Aynı fotoğrafta, camiyle türbenin etrafındaki avluyu kuşatan ve günümüzde mevcut olmayan parmaklıklı bir çevre duvarı dikkati çeker. Avlu girişinin ok uçlarıyla sonuçlanan demir kanatlarının yanlardan kare kesitli, üstlerinde küreler olan, empire üslûbunda kesme taş dikmelerle kuşatıldığı, moloz taş örgülü, alçak bir duvara oturan, kapyıya aynı özelliklere sahip parmaklıkların da dikmelere benzer babalarla takviye edilmiş olduğu görülmektedir. Günümüze ulaşmayan zâviye, imaret

Süleyman Paşa Camii

